



Vidhyayana - ISSN 2454-8596

An International Multidisciplinary Peer-Reviewed E-Journal

www.vidhyayanaejournal.org

Indexed in: Crossref, ROAD & Google Scholar

105

ગ્રેપવાઈન ક્રોમ્યુનિકેશન એટલે શું? તેના ફાયદા - ગેરફાયદા તથા સંસ્થાકીય
કર્મીઓ પર તેની અસરો

દિવ્યા કે. ત્રિવેદી

માહિતી મદદનીશ

પ્રાદેશિક માહિતી કચેરી, રાજકોટ

પ્રસ્તાવના

સંચાર એ બે અથવા વધુ લોકો વચ્ચે માહિતી વહેંચવાની પ્રક્રિયા છે. સંદેશાવ્યવહારમાં વ્યક્તિઓ અથવા જૂથો વચ્ચે માહિતીના સ્થાનાંતરણ અથવા વિનિમયનો સમાવેશ થાય છે. અનિવાર્યપણે, તે બોલવા, લખવા, સાંભળવા અથવા વાંચવા દ્વારા વિચારો અથવા માહિતી વહેંચવા વિશે છે. આ ક્રિયા પ્રતિક્રિયા, તેના મૂળમાં, વિચારો અથવા સંદેશાઓના વિનિમયમાં બે અથવા વધુ લોકોને જોડે છે.

સંદેશાવ્યવહાર પ્રક્રિયામાં પ્રેષક, સંદેશ અને પ્રાપ્તકર્તા છે. પ્રેષક એ વ્યક્તિ અથવા સંસ્થા છે જે સંદેશને એન્ક્રિપ્ટ કરીને અને તેને પ્રાપ્તકર્તાને ટ્રાન્સમિટ કરીને વાતચીત શરૂ કરે



છે. જે માહિતી અથવા ખ્યાલની વાતચીત કરવામાં આવી રહી છે તેને સંદેશ તરીકે ઓળખવામાં આવે છે, જે મૌખિક રીતે અથવા અમૌખિક સંકેતો દ્વારા કરી શકાય છે. અમૌખિક સંકેતોમાં ચહેરાના હાવભાવ, શારીરિક ભાષા અને અવાજનો સ્વરનો સમાવેશ થાય છે, જ્યારે મૌખિક સંકેતોમાં બોલાતી ભાષાનો સમાવેશ થાય છે.

સંચારની વ્યાખ્યા જોઈએ તો, "Defining Communication means, it is the process of two or more people or groups exchanging information, ideas, thoughts, and feelings. It is a basic human activity that enables individuals to communicate with one another and exchange ideas, feelings, and experiences."^૧

વ્યાખ્યા સમજીએ તો, સંચાર એ એક કે તેથી વધુ વ્યક્તિઓ વચ્ચે થતા માહિતી, વિચાર વગેરેના આદાનપ્રદાનને માનવામાં આવે છે. સામાન્ય રીતે સંચારના સામાન્ય ૪ પ્રકારો ૧) વૈયક્તિક સંચાર ૨) આંતર વૈયક્તિક ૩) જૂથ સંચાર અને ૪) સમૂહ સંચાર. પરંતુ આજે સૌથી પ્રચલિત આ પદ્ધતિઓથી એક અલગ અને ઓછી ચર્ચાતી સંચાર પ્રક્રિયા ગ્રેપવાઈન સંચાર પદ્ધતિ વિશે આપણે જાણીએ.

❖ ગ્રેપવાઈન કોમ્યુનિકેશન શું છે?

ગ્રેપવાઈન કોમ્યુનિકેશન એ કાર્યસ્થળે યોજાતી વાતચીતના અનૌપચારિક અને બિનસત્તાવાર સ્વરૂપની પદ્ધતિ છે. તેની પાસે કોઈ નિર્ધારિત માળખું અથવા કાર્યસૂચિ નથી અને તે લોકો દ્વારા અફવાઓ, ગપસપ, ખોટા નિવેદનો અને અર્ધ-સત્યના રૂપમાં સંસ્થામાં હાથ ધરવામાં આવે છે.



આ નામ દ્રાક્ષના વેલાથી પ્રેરિત છે જેમ દ્રાક્ષના વેલો એક બીજમાંથી નીકળે છે જે બધી દિશામાં ફેલાય છે. તેવી જ રીતે ગ્રેપવાઈન રજૂ કરે છે કે સંચારની આ પદ્ધતિમાં આપવામાં આવેલી માહિતી ખૂબ જ ઝડપથી અને કોઈપણ સીમા વિના ફેલાય છે. તે કોઈપણ સંસ્થાના સંદેશાવ્યવહાર ચેનલોનો અભિન્ન ભાગ છે અને તે કંપની માટે હાનિકારક તેમજ ફાયદાકારક હોઈ શકે છે.

"Grapevine communication is associated with horizontal communication taking place between people of equal levels in an organization. It forms a network of intertwined individuals across different departments in the company."૨

વ્યવસાયમાં, ગ્રેપવાઈન એ અનૌપચારિક સંચાર નેટવર્ક છે જે સંસ્થામાં અસ્તિત્વમાં છે. તે બિનસત્તાવાર ચેનલોનું પ્રતિનિધિત્વ કરે છે જેના દ્વારા માહિતી, સચોટ અને અચોક્કસ બંને, કર્મચારીઓમાં ફેલાય છે. તે મૂલ્યવાન આંતરદૃષ્ટિ અને પાલક કર્મચારી જોડાણો પ્રદાન કરી શકે છે.

❖ ગ્રેપવાઈન કોમ્યુનિકેશનના વિવિધ પ્રકારો શું છે?

1. એકસૂત્રી સાંકળ

એકસૂત્રી સાંકળ ટ્રાન્સમિશનની એક લાઇનને અનુસરે છે. ઉદાહરણ તરીકે, A B ને કહે છે, B C ને કહે છે, C D ને કહે છે, વગેરે. આ પ્રકારમાં સામાન્ય રીતે લાંબા સંદેશા વધુ ફિલ્ટર્સ અને વિકૃતિ સાથે સંકળાયેલા હોય છે.



2. સંભાવના સાંકળ

સંસ્થામાં વ્યક્તિઓ વચ્ચે અવ્યવસ્થિત ક્રમમાં વહેતી રસપ્રદ પરંતુ બિનમહત્વપૂર્ણ માહિતીએ સંભાવના સાંકળનો એક ભાગ છે. માહિતીનું આ પ્રસારણ કોઈપણ વ્યક્તિ પાસેથી કોઈને પણ થાય છે.

3. ગપસપની સાંકળ

ગપસપ સાંકળમાં એક સંસ્થામાં વ્યક્તિઓનો સમૂહ હોય છે જેઓ પરસ્પર હિતના વિષયો પર ચર્ચા કરવા માટે ભેગા થાય છે. આ વિષયો સામાન્ય રીતે કાર્યસ્થળ માટે નજીવા કે બિનમહત્વના હોય છે.

4. સમૂહ સાંકળ

ક્લસ્ટર ચેઇનમાં, વ્યક્તિઓ કેટલીક વિશ્વસનીય વ્યક્તિઓ સાથે માહિતી શેર કરે છે જે પછી તેને અન્ય વિશ્વસનીય વ્યક્તિઓ સુધી પહોંચાડે છે, અનૌપચારિક સંચાર માટે નેટવર્ક બનાવે છે.

❖ ગ્રેપવાઈન કોમ્યુનિકેશનમાં અફવાઓના પ્રકારો :

1. ફાયર પાડતી નકારાત્મક અફવાઓ

અફવાઓના વાહકો આક્રમક અને બિનમૈત્રીપૂર્ણ ઇરાદા સાથે હાનિકારક અફવાઓ ફેલાવવા માટે જાણીતા છે. ઉદાહરણ તરીકે, તેઓ ખોટો આરોપ લગાવી શકે છે કે કંપની અને તેની પ્રતિષ્ઠાને નુકસાન પહોંચાડીને છેતરપિંડીભરી વ્યાપારી પદ્ધતિઓમાં જોડાય છે.



2. અપેક્ષાગત અફવા

અપેક્ષાગત અફવાઓ એ અફવાઓ છે જે અંતિમ નિર્ણયો અથવા ઘોષણાઓની અપેક્ષાએ ઊભી થાય છે, જે અનિશ્ચિતતાના સમયગાળા દરમિયાન સેતુરૂપ બની જાય છે. સામાન્ય રીતે આ અફવાઓ કર્મચારીની સંસ્થા તરફથી મળનાર સંભાવનાઓની અપેક્ષાની સફળતા- નિષ્ફળતા પર આધાર રાખે છે. જેમ કે, સંસ્થામાં કર્મચારીઓ નવા પ્રોજેક્ટ વિશે જાણે છે, જે કંપનીમાં શાંતિથી વિકસિત થઈ રહ્યો છે. માહિતી ઝડપથી ફેલાય છે અને સાથીદારોમાં અપેક્ષા પેદા કરે છે. આ બિનસત્તાવાર જ્ઞાન કર્મચારીઓને કોઈપણ ઔપચારિક ઘોષણા પહેલા માનસિક રીતે પોતાની જાતને તૈયાર કરવા અને વિચારોની વિચારણા કરવાની મંજૂરી આપે છે. આ આગામી પહેલમાં જોડાણ અને સક્રિય સંડોવણીની ભાવનાને પ્રોત્સાહન આપે છે.

3. ઇચ્છા પરિપૂર્ણતાની અફવા

ઇચ્છા પરિપૂર્ણતાની અફવાઓ આશા વ્યક્ત કરે છે અને સર્જનાત્મકતાને પ્રેરણા આપે છે. તેઓ ચોક્કસ વિભાગોમાં ઉકેલો અને કાર્યક્ષમતામાં વધારો કરવા તરફ દોરી જાય છે કારણ કે કર્મચારીઓ કાર્યસ્થળમાં સમયાંતરે ફેરફારોની ઇચ્છા રાખે છે.

4. ડર આધારિત અફવાઓ

ડર આધારિત અફવાઓએ કર્મચારીઓની ચિંતાઓથી ઉદ્ભવતી ડર, દુઃખથી સંચાલિત અફવાઓ છે, જે અસ્વસ્થતાનું કારણ બને છે, ખાસ કરીને બજેટમાં કાપ જેવી નાણાકીય અવરોધો દરમિયાન આ અફવાઓ કર્મચારીઓમાંથી વધુ નિર્માણ થાય છે. આ નુકસાનકારક



Vidhyayana - ISSN 2454-8596

An International Multidisciplinary Peer-Reviewed E-Journal

www.vidhyanaejournal.org

Indexed in: Crossref, ROAD & Google Scholar

અફવાઓ, જેમ કે છટણીની અટકળો, ઔપચારિક વ્યવસ્થાપન ખંડન, અધિકારીઓના કર્મીઓ સાથેના શંકાસ્પદ વર્તનોનો સમાવેશ થાય છે. જેમ કે, ગ્રેપવાઈન કોમ્યુનિકેશન નેટવર્કની અંદર, કર્મચારીઓને કંપનીમાં છટણીના સંભવિત રાઉન્ડ વિશે ફફડાટ સાંભળવા લાગે છે. આ અસ્વસ્થ અફવા ઝડપથી ફેલાય છે, જેના કારણે અટકળો, ચિંતા અને અનિશ્ચિતતા માટે સંવર્ધન સ્થળ બની જાય છે. આ અફવાની નકારાત્મક પ્રકૃતિ દર્શાવે છે કે કેવી રીતે આ સંચાર અસ્વસ્થ માહિતીને વિસ્તૃત અને પ્રચાર કરી શકે છે. આનાથી કર્મચારીઓમાં તણાવ વધે છે અને મનોબળમાં ઘટાડો થાય છે.

ગ્રેપવાઈન સંચારને કેટલીકવાર સંચારનું ખૂબ જ અસરકારક સ્વરૂપ માનવામાં આવે છે કારણ કે તે માહિતીને ખૂબ જ ઝડપથી અને વ્યાપક રીતે પ્રસારિત કરી શકે છે. તે કોઈપણ પ્રકારની માહિતી સંસ્થાના તમામ સ્તરો સુધી ખૂબ જ સરળ રીતે પહોંચાડી શકે છે.

❖ ગ્રેપવાઈન કોમ્યુનિકેશનના ફાયદા તથા ગેરફાયદા:

અહીં ગ્રેપવાઈન સંચારના ૪ ફાયદા છે:

૧. ઝડપી પ્રતિસાદ પદ્ધતિ

ગ્રેપવાઈન નેટવર્કમાં ચર્ચા કરાયેલા વિષયો કંપની માટે તેની નીતિઓ અને પ્રક્રિયાઓ પર પ્રતિસાદ પદ્ધતિ તરીકે કાર્ય કરે છે. સંસ્થામાં નવી પ્રક્રિયાઓને પ્રતિસાદ આપવા માટે તે માત્ર ઝડપી નથી, પરંતુ તમામ કર્મચારીઓની ઉચ્ચ સંલગ્નતા પણ ધરાવે છે.



૨. ફરિયાદોનું નિરાકરણ કરવા માટે એક ચેનલ પ્રદાન કરે છે

ગ્રેપવાઈન કોમ્યુનિકેશન કર્મચારીઓને તેમની જરૂરિયાતો અને તેના વિશે અપ્રતિબંધિત વાતાવરણમાં કોઈ અવરોધો વિના વાત કરવાની મંજૂરી આપે છે. તેમની ફરિયાદોનાં નિરાકરણ માટે ચેનલ પ્રદાન કરે છે.

૩. સમય-કાર્યક્ષમતા સાથે સંચાર

ગ્રેપવાઈન સંચારમાં માહિતીનો પ્રવાહ ઓછો સમય માંગે છે અને તેથી સંચાર વધુ કાર્યક્ષમ બને છે. સંસ્થાકીય સંચારને ઝડપી અને વધુ ઉત્પાદક રીતે વધારવા માટે મેનેજરો ગ્રેપવાઈન કોમ્યુનિકેશનનો લાભ લઈ શકે છે.

૪. કર્મચારી જોડાણોને પ્રોત્સાહન આપે છે

એક સંસ્થા કર્મચારીઓને મિત્ર બનવાની નજીક લાવે છે તેમાં સૌથી મહત્વપૂર્ણ તત્વોમાંની એક ગપસપ છે (ગ્રેપવાઈનનું એક સ્વરૂપ.) કર્મચારીઓના ઊંડા જોડાણો નોકરીનો સંતોષ વધારે છે અને અંતે, કર્મચારીને તે જાળવી રાખવામાં મદદ કરે છે.

❖ ગ્રેપવાઈન કોમ્યુનિકેશનના ગેરફાયદા શું છે?

અહીં સંચારના ૪ ગેરફાયદા પણ છે:

૧. વધુ તણાવનું કારણ બને છે

અનિશ્ચિતતાની પરિસ્થિતિઓ દરમિયાન, આ સંચાર કર્મચારીઓમાં તણાવ અને ચિંતામાં વધારો કરી શકે છે, જે વધુ વિનાશનું કારણ બને છે.



2. ગેરસમજણો પ્રેરે છે

સંદેશાવ્યવહારના આ સ્વરૂપમાં કોઈ ઔપચારિક અધિકૃતતા અથવા પ્રક્રિયા ન હોવાથી, લોકોના સ્પષ્ટ મંતવ્યો સંભળાય નહીં અથવા દબાવી શકાય છે, તેનાથી ગેરસમજ પણ થઈ શકે છે.

3. અમાન્ય માહિતી

માહિતી ઝડપથી પસાર થતી હોવાથી, તેની માન્યતા જાળવવામાં આવતી નથી જેના કારણે સંસ્થાની આસપાસ અવિશ્વસનીય અને ખોટી માહિતી ફેલાય છે.

4. સદભાવનાને પ્રતિબંધિત કરે છે

આ સંચાર પદ્ધતિમાં એવી સંભાવના છે કે માહિતીની વાસ્તવિક કાર્યસૂચિ વિકૃત થઈ જાય અને નકારાત્મક અર્થ સાથે બહાર આવે જે કારણોસર કંપની તેમજ વ્યક્તિઓની સદભાવનાને પ્રતિબંધિત કરી શકે છે, ઈર્ષ્યા, દ્વેષનો પ્રશ્ન ઉપસ્થિત થતા કર્મચારી, સંસ્થાની કામગીરી તેમજ પ્રતિષ્ઠાને નુકસાન પહોંચે છે.

સૌરાષ્ટ્રમાં ગ્રેપવાઈન સંચાર પદ્ધતિના ઉપયોગના કારણો અને અસર અંતર્ગત સંશોધન હાથ ધરતા રેન્ડમ સેમ્પલિંગ પદ્ધતિ થકી સૌરાષ્ટ્રની પાંચ સરકારી સંસ્થાઓ અને પાંચ ખાનગી સંસ્થાઓના ૨૦૦ જેટલા કર્મચારીઓના પ્રતિભાવો નીચે મુજબ મળ્યા છે. આ સંશોધન માટે નમૂનાની સંખ્યા ૨૦૦ રાખવામાં આવી છે તેમજ નિર્દેશના વિસ્તાર માટે સૌરાષ્ટ્ર વિસ્તારની પસંદગી કરવામાં આવી છે. આ માટે ઉપયોગમાં લીધેલ સંશોધન પદ્ધતિ અને પ્રશ્નાવલિ પદ્ધતિના આધારે તારણો રજૂ કરવામાં આવ્યા છે.



❖ પ્રતિભાવો

પ્રશ્નાવલિમાં આપેલા વ્યક્તિલક્ષી વિગતો અનુક્રમે ચાર પ્રશ્નો ઉત્તરદાતાની જાતિ, તેમનો અભ્યાસ, તેની વય અને તેમની સંસ્થાના આધારે અપાયેલા ઉત્તરોનો ખાસ અંગત માહિતી સાથે અભ્યાસ કરવાનો ઉદ્દેશ્ય છે. જેની ચર્ચા કોષ્ટક નં (૧) થી (૪) માં કરવામાં આવી છે.

❖ જાતિઆધારિત:-

કોષ્ટક ૧

જાતિ	પ્રમાણ
સ્ત્રીઓ	૯૭
પુરૂષો	૧૦૩

જાતિ આધારિત સરેરાશ જોતા માલૂમ પડે છે કે, કામકાજ મહિલાઓનું પ્રમાણ હજુ પણ પુરૂષ સમાન નથી તેમ છતાં સ્ત્રીઓ પણ અગ્ર રહી પોતાની કારકિર્દી ઘડી રહી છે તેવું અનુભવાય છે ત્યારે અહીં ઉત્તરદાતાઓમાં પુરૂષો ૧૦૩% -૯૭% સ્ત્રીઓએ ઉત્તર આપ્યા છે.



❖ **अभ्यासना आधारे:-**

कोष्टक २

अभ्यास	प्रमाण
स्नातक	७७
अनुस्नातक	११३
पी.એ.ડી	१०

પ્રશ્ન બે ના ઉત્તરમાં શૈક્ષણિક અભ્યાસના આધારે ત્રણ વિભાગ સ્નાતક થી લઈ પી.એચ.ડી સુધીના અભ્યાસીઓએ ઉત્તરો આપ્યા છે જેમાં સૌથી વધુ ૧૧૩% વાંચકોએ અનુસ્નાતક કક્ષા સુધી અભ્યાસ કર્યો છે આ ઉપરાંત, ૭૭% સ્નાતક તો, ૧૦% ઉત્તરદાતાઓ પી.એચ.ડી સુધી અભ્યાસ કરેલા જોવા મળે છે. આમ, સરેરાશ ઉચ્ચ અભ્યાસ ધરાવતો વર્ગ આ સંશોધનમાં ઉત્તરદાતા તરીકે જોવા મળ્યો છે. જે વર્તમાન સમય અનુસાર સરકારી અને ખાનગી બંને ક્ષેત્રમાં મોટી ડિગ્રીની નોકરી માટેની જરૂરિયાતને દર્શાવે છે.

❖ **વયના આધારે:-**

કોષ્ટક ૩

વય	પ્રમાણ
૨૧-૩૦	૪૩
૩૧-૪૦	૪૮
૪૧-૫૦	૫
૫૦થી વધુ	૪



ઉપરોક્ત કોષ્ટકનું અર્થઘટન કરતાં સ્પષ્ટ થાય છે કે, સૌથી વધુ ઉત્તરદાતાઓ યુવા વર્ગના જોવા મળે છે કોષ્ટક પ્રમાણે જોતાં સૌથી વધુ પ્રમાણ ૩૧- ૪૦ વર્ષ સુધીના લોકોનું મળ્યું છે જે ૪૮% છે, ત્યારબાદ અનુક્રમે ૨૧ થી ૩૦ વર્ષ દરમ્યાનના લોકો ૪૩%, ૪૧ થી ૫૦ વર્ષ સુધીના ૫% અને ૫૦ થી વધુ વર્ષના ઉત્તરદાતાઓ ૪% છે.

❖ સંસ્થાના આધારે:-

કોષ્ટક ૪

સંસ્થા	પ્રતિશત પ્રમાણ(ટકા)
ખાનગી	૩૨
સરકારી	૬૮

કોષ્ટકના આધારે વિગતો મળે છે કે, સંસ્થાના આધારે વિભાગો મુજબ સૌથી વધુ ઉત્તરદાતાઓ સરકારી નોકરીયાત વર્ગના ૬૮% જોવા મળ્યા છે. જેમાં સરકારી વિવિધ વિભાગો જેવા કે, શિક્ષકો, સરકારી અધિકારી-કર્મચારીઓનો સમાવેશ થાય છે. ત્યારબાદ ૩૨% ઉત્તરદાતાઓ ખાનગી સંસ્થા સાથે જોડાયેલા જોવા મળ્યા છે.

હવે અહીં વ્યક્તિલક્ષી વિગતો બાદ વિષયલક્ષી પ્રશ્નોનું પૃથ્થકરણ કરવામાં આવ્યું છે જેના ઉત્તરો અનુસાર વિશ્લેષણ નીચે મુજબ કરવામાં આવ્યા છે.



પ્રશ્ન ૧: તમે તમારી સંસ્થામાં નાની-મોટી માહિતીઓ કઈ રીતે મેળવો છો?

ઉત્તર	પ્રમાણ
સ્વ-તપાસ	૧૩
ગપશપ- અનૌપચારિક જૂથ ચર્ચા	૪૮
અધિકારી દ્વારા સીધી સૂચના	૨૯
અન્ય માધ્યમો	૧૦

આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં સૌથી વધુ લોકોએ ગપશપ- અનૌપચારિક જૂથ ચર્ચા દ્વારા માહિતી મેળવતા હોવાનું જણાવ્યું હતું જેનું પ્રમાણ ૪૮% છે જ્યારે ૨૯% લોકો અધિકારી દ્વારા સીધી સૂચના દ્વારા માહિતી મેળવે છે તેમ ઉત્તર આપ્યો હતો. ઉત્તરદાતાઓમાંથી ૧૩% લોકો સ્વ-તપાસ અને ૧૦% લોકો અન્ય માધ્યમો દ્વારા સંસ્થામાં માહિતી મેળવે છે તેમ જણાવ્યું હતું. આમ, સંસ્થાઓમાં નોંધપાત્ર સંખ્યામાં કર્મચારીઓ દ્વારા ગ્રેપવાઈન પર વ્યાપકપણે વિશ્વાસ કરવામાં આવે છે. ઘણા કર્મચારીઓ તેમના માહિતીના મુખ્ય સ્ત્રોત તરીકે તેના પર આધાર રાખે છે અને સંસ્થાની અંદરના તથ્યો અને ઘટનાઓ અંગે સંચાર માટે વિશ્વસનીય માધ્યમ માને છે.

પ્રશ્ન ૨: ગ્રેપવાઈન પ્રત્યાયનથી કેવા પ્રકારની માહિતી મળતી મળે છે?

ઉત્તર	પ્રમાણ
હકીકતદોષવાળી અવિશ્વસનીય	૬૨
એકદમ સચોટ વિશ્વસનીય	૫
વિશ્વસનીયતા અંગે કહી ન શકાય	૧૮
સંદેહપ્રેરક /મનોરંજક	૧૫



પ્રશ્ન ૨ ના ઉત્તરનું પૃથક્કરણ કરતા જણવા મળે છે કે, સૌથી વધુ ૬૨% ઉત્તરદાતાઓએ ગ્રેપવાઇન પ્રત્યાયનથી હકીકતદોષવાળી અવિશ્વસનીય માહિતી વધુ મળે છે તેમ જણાવ્યું હતું. વિવિધ મુદ્દાઓ અથવા વ્યક્તિઓ દ્વારા કોઈપણ પુરાવા અથવા દસ્તાવેજો વિના પસાર થતી સંચાર પદ્ધતિ હોવાથી, તે મોટાભાગે વિકૃત છે. ગ્રેપવાઇન સંચારમાં માહિતી વિશ્વાસપાત્ર નથી અને તે માન્યતા પ્રદાન કરી શકતી નથી તેવું મહત્તમ લોકોનું માનવું છે. આ ઉપરાંત અનુક્રમે ૧૮% ઉત્તરદાતાઓએ "વિશ્વસનીયતા અંગે કહી ન શકાય", ૧૫% લોકોએ સંદેહપ્રેરક /મનોરંજક અને ૫% લોકોએ એકદમ સચોટ વિશ્વસનીય માહિતી મળે છે તેમ જણાવ્યું હતું.

પ્રશ્ન ૩: આપના દ્વારા ઔપચારિક બેઠકમાં સમાવિષ્ટ ન હોય તેવી માહિતી મેળવવાનું સાધન કયું છે?

ઉત્તર	પ્રમાણ
ગપશપ-ગ્રેપવાઇન(અનૌપચારિક જૂથ ચર્ચા)	૬૮
અધિકૃત સૂચનાની રાહ જોવી	૨૨
કહી ના શકાય	૧૦

ઔપચારિક બેઠકમાં સમાવિષ્ટ ન હોય તેવી ઘણી બધી ગર્ભિત/ ન કહેવાયેલી માહિતી ગ્રેપવાઇન કોમ્યુનિકેશનમાં સામેલ હોય છે તેવું ૬૮% ઉત્તરદાતાઓએ જણાવ્યું છે. જેના કારણે કર્મચારીઓ માટે માહિતી મેળવવાનું વધુ રસપ્રદ સાધન છે તેમ જણાવ્યું છે. તો ૨૨% લોકોએ



तेओ अधिष्ठत सूयनानी राह जोवे छे तेम जषाव्युं हतुं तो, १०% लोकोये कही न शकाय तेवो उत्तर आप्यो हतो.

प्रश्न ४: ग्रेपवाधन संयारमां आप सुधी संदेशो कछ गतिमां पहीये छे ?

उत्तर	प्रमाण
धीरे	५
मध्यम	८
उडपी	२२
अति उडपी	५४

प्रश्न ४, ना उत्तरमां मणती माहिती मुजब जषावा मणे छे के, महत्तम ५४% लोको माने छे के ग्रेपवाधन संयारमां संदेशो अति उडपी गतिमां पहीये छे, ज्यारे २२% लोकोये उडपी, ८% लोकोये मध्यम अने ५% लोकोये संदेशानी धीरी गति जषावी हती.

प्रश्न ५: कोषपण परिस्थितिमां ग्रेपवाधन संयारथी मणती माहिती केटली असरकारक छे?

उत्तर	प्रमाण
भूज ज असरकारक	८४
मध्यम	५
निम्न स्तरनुं	५
प्रभावशाणी नहीं	४



કોઈપણ પરિસ્થિતિમાં ગ્રેપવાઈન સંચારથી મળતી માહિતીની અસરકારકતા વિશે ૮૪% ઉત્તરદાતાઓએ ખૂબ જ અસરકારક હોવાનું જણાવ્યું હતું તથા ૬% ઉત્તરદાતાઓએ નિમ્ન સ્તરનું, ૫% એ મધ્યમ તેમજ ૪%એ પ્રભાવશાળી ન હોવાનું જાણવા મળ્યું હતું. ગ્રેપવાઈન કોમ્યુનિકેશન સુરક્ષિત નેટવર્ક દ્વારા સંદેશો પ્રસારિત કરી શકે છે અને માહિતીને કોઈપણ વસ્તુમાંથી પસાર કરી શકે છે. તેથી, સંસ્થાના કર્મીઓમાં તે સંદેશાવ્યવહારનું ખૂબ અસરકારક માધ્યમ માનવામાં આવે છે.

પ્રશ્ન ૬: ગ્રેપવાઈન સંચારમાં એક વ્યક્તિ- બીજી વ્યક્તિને માહિતીનું સંચાર કરે ત્યારે તેનું સ્વરૂપ કેવું રહે છે?

ઉત્તર	પ્રમાણ
સ્વરૂપ રૂપાંતરિત- તર્ક સંગતતા નહી	૫૯
યથાવત રહે છે	૪
નવી માહિતી ઉમેરાય છે	૨૪
માહિતીની ઉપયોગિતા નથી રહેતી	૧૩

આ સંચાર પદ્ધતિમાં એક વ્યક્તિ માંથી બીજી વ્યક્તિ તરફ વહેતું જ્ઞાન માન્ય કરી શકાતું નથી અથવા તેના પર આધાર રાખી શકાતો નથી. સામેલ વ્યક્તિઓ દ્વારા વિકૃતિને કારણે માહિતીનું સંચાર થતા તેના સ્વરૂપો અને આકાર બદલાય છે તેમજ તર્ક સંગતતા રહેતી નહી તેમ ૫૯% ઉત્તરદાતાઓએ પ્રત્યુત્તર આપ્યો હતો. તો, ૨૪% લોકોએ જણાવ્યું હતું કે, સંદેશામાં નવી માહિતી ઉમેરાય છે. આ પ્રશ્નના અનુસંધાને ૧૩% લોકોએ "માહિતીની ઉપયોગિતા નથી રહેતી" તેમજ ૪% લોકોએ સંદેશો યથાવત રહે છે તેમ ઉત્તર આપ્યો હતો.



❖ સંસ્થામાં ગ્રેપવાઈન સંચારનું અસ્તિત્વ:

ગ્રેપવાઈન સંચાર કાર્યસ્થળમાં થાય છે જ્યાં કર્મચારીઓના ગપસપ જૂથો અને અનૌપચારિક સંચાર ચેનલોમાં જોડાય છે. સંશોધન મુજબ, સંસ્થામાં માત્ર ૧૦% કર્મચારીઓ જ આ સંચાર પદ્ધતિમાં મુખ્ય સંચાર કરે છે. કર્મચારીઓ કે જેઓ આ વાર્તાલાપમાં ભાગ લે છે અને અન્ય વ્યક્તિઓને માહિતી આપે છે તેઓ મુખ્ય સંવાદકર્તા છે. વિવિધ વિભાગોના સંચાલકો વચ્ચે મેનેજમેન્ટ કક્ષાએ પણ મુખ્ય સંવાદકર્તા હોય છે. મોટાભાગના નીચલા અને મધ્યમ સંચાલકો તેનો એક ભાગ છે અને કેટલીકવાર સંસ્થાની આસપાસ કઈ માહિતી ફરે છે તે જાણવા માટે તેનો ઉપયોગ કરે છે.

❖ સંસ્થાઓ દ્વારા અસરકારકતા પૂર્ણ ગ્રેપવાઈન કોમ્યુનિકેશનના સંચાલનના પ્રકાર:

સંસ્થામાં અનિશ્ચિતતાના સમયમાં ગ્રેપવાઈન કોમ્યુનિકેશન ચેનલ સૌથી વધુ સક્રિય હોય છે. તેથી, સંસ્થાઓએ તેમના કર્મચારીઓ સાથે ચાલુ મુદ્દાઓ વિશે ઔપચારિક ચેનલો દ્વારા સ્પષ્ટપણે વાતચીત કરવી જોઈએ. વિશ્વસનીય સ્ત્રોતોમાંથી સચોટ માહિતીનો નિયમિત પ્રવાહ અફવાઓનો ફેલાવો ઘટાડશે.

ઔપચારિક ચેનલોએ વાસ્તવિક માહિતી પ્રકાશિત કરવી જોઈએ અને કર્મચારીઓને પ્રશ્નો પૂછવા માટે સંદેશાવ્યવહારની તમામ લાઈનો ખુલ્લી રાખવી જોઈએ. ગ્રેપવાઈન સંચારને અસરકારક રીતે સંચાલિત કરવા માટેની કેટલીક શ્રેષ્ઠ પદ્ધતિઓ છે:

૧) કર્મચારીઓને જાહેરાતો દ્વારા માહિતગાર રાખવા.



Vidhyayana - ISSN 2454-8596

An International Multidisciplinary Peer-Reviewed E-Journal

www.vidhyayanaejournal.org

Indexed in: Crossref, ROAD & Google Scholar

- ૨) સુલભ વ્યવસ્થાપન અને નેતાઓ રાખવાથી.
- ૩) બિનજરૂરી માહિતીના સંચારથી દૂર રાખવા
- ૪) ઓપન કોમ્યુનિકેશન ચેનલ્સ પ્રેક્ટિસ કરવાથી
- ૫) આંતરિક પ્રભાવકો પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવું.
- ૬) પ્રશ્નોત્તરની ચેનલ બનાવવાથી .
- ૭) અફવાઓ અંગે કર્મચારીઓને તૈયાર અથવા તાલીમ આપવી.

ગ્રેપવાઈન કોમ્યુનિકેશનમાં અફવાઓ અને ગપસપને કેવી રીતે પ્રતિબંધિત કરી શકાય કે ઘટાડી શકાય તે વિશે અનેક પગલાઓ લઈ શકાય જેવા કે, "To address rumors and gossip in grapevine communication: incorporate transparent and timely official communication fostering trust, encouraging dialogue, leading by example, monitoring and addressing misinformation, and providing training on effective communication. These strategies help organizations manage and mitigate the negative impact of rumors."³

આમ ગ્રેપવાઈન સંચારએ આજે સંચારની સામાન્ય પ્રક્રિયાઓમાથી એક છે જેનો સચોટ, સમજણપૂર્વકનો ઉપયોગ કર્મચારીથી સંસ્થા બન્ને માટે લાભકારી છે પરંતુ તેને પ્રતિબંધિત પ્રકારે ઉપયોગ જરૂરી છે.



Vidhyayana - ISSN 2454-8596

An International Multidisciplinary Peer-Reviewed E-Journal

www.vidhyayanaejournal.org

Indexed in: Crossref, ROAD & Google Scholar

संदर्भों

1. <https://www.geeksforgeeks.org/what-is-communication/>
2. <https://www.keka.com/glossary/grapevinecommunication#:~:text=Grapevine%20Communication%20is%20a%20method,statements%2C%20and%20half%2Dtruths>
3. <https://www.keka.com/glossary/grapevinecommunication#:~:text=Grapevine%20Communication%20is%20a%20method,statements%2C%20and%20half%2Dtruths>